

**KARL KLEIN, ISTORICUL CA PARTICIPANT:
MĂRTURIA UNUI SAS BISTRITĂN ASUPRA REVOLUȚIEI DE
LA 1848-1849 DIN TRANSILVANIA***

**Ioan Bolovan,
Facultatea de Istorie a Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
Adrian Onofreiu,
SJAN Bistrița-Năsăud din Bistrița**

Revoluția de la 1848-1849 a fost, fără îndoială, unul dintre cele mai importante momente ale istoriei moderne nu doar în istoria românilor ci și a altor popoare din spațiul central sud-est european. Cercetătorii zonei introduc periodic în circuitul științific noi și noi documente, atât interne cât și externe, dar în permanență se mai găsesc materiale, informații, ilustrații, documente etc. care îmbogățesc patrimoniul istoric local, național și universal. Într-un asemenea cadru se înscrie și lucrarea de față care valorifică informații referitoare la revoluția de la 1848-1849 aflate într-un manuscris depozitat în arhivele bistrițene, respectiv lucrarea lui Karl Klein despre istoria regimentului de graniță de la Năsăud, de la înființarea sa în anul 1763, până în anul 1866¹.

Nu este intenția noastră în cadrul restrâns al materialului de față să trecem în revistă istoriografia graniței militare din Transilvania care are un trecut de circa două secole, ci să redăm câteva pasaje din lucrarea lui Karl Klein legate de desfășurarea revoluției pașoptiste în spațiul transilvănean. Să vedem înainte de toate însă cine este autorul manuscrisului, pentru a putea înțelege corespunzător cum a ajuns Karl Klein să redacteze istoria regimentului grăniceresc năsăudean, precum și pentru a explica de ce evenimentelor din timpul revoluției de la 1848-

* O versiune mult diferită a acestui material a fost tipărită cu titlul *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania în viziunea unui sas bistrițean*, avându-i ca autori pe Ioan Bolovan și Adrian Onofreiu, în revista „Columna 2000”, 2008, 9, nr. 33-34, p. 4-11. Datorită circulației restrânse a acestei publicații timișorene, am considerat că, după revizuirea și extinderea studiului, el se poate republica într-un volum tematic, unde ar fi mai larg circulat între specialiștii interesați de fenomenul pașoptist.

¹ Varianta în limba română a manuscrisului a fost publicată integral de către Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, București, Editura Enciclopedică, 2006, 380 pagini.

1849, sau războiului italo-austriac din 1866 li se acordă o atenție sporită în economia lucrării. Să recurgem pentru documentare în legătură cu personajul nostru mai întâi la caracterizarea din anul 1867 pe care o regăsim în fondul "Liste de conduită ale ofițerilor" de la arhivele militare vieneze², deoarece în acest an și-a încheiat lucrarea și Karl Klein. Astfel, conform informațiilor existente în aprecierea din anul în care s-a încheiat și dualismul austro-ungar, 1867, Karl Klein era căpitan clasa 1 în Regimentul de infanterie de linie nr. 50 Mare duce de Baden, continuatorul direct al fostului Regiment II românesc de graniță de la Năsăud. Cunoștea bine, în afară de limba germană, limbile română și maghiară, ceea ce i-a fost de mare ajutor pentru a percepe direct realitățile politice, economice și sociale din Transilvania vremii. Caracterizarea făcută de superiorii lui Klein în anul 1867 evidențiază câteva din calitățile de soldat ale acestuia: harnic și perseverent, comandă foarte bine compania sa, bun țințaș, călăreț și înotător, a avut rezultate bune în cadrul profesiei sale. De asemenea, sunt surprinse și câteva din elementele personalității căpitanului Karl Klein care conturează un personaj cu totul fascinant prin realizările sale militare, dar nu numai: "vesel, temperamental și irascibil, știe însă să se stăpânească, un caracter deosebit de cinstit, energic și consecvent, suficient de capabil". Schița de comportament a căpitanului Karl Klein din caracterizarea realizată în anul 1867 ne dezvăluie astfel profilul unui ofițer din armata cezaro-regească, instituție reprezentativă în monarhia austriacă și care a făcut obiectul multor analize istoriografice în ultimul secol³. Iată însă cum sună această apreciere comportamentală asupra lui Klein: "*în serviciu*: față de superiori, respectuos, amabil față de camarazi, față de subordonați foarte sever dar și cu multă grijă, un comandant de companie foarte zelos și capabil; *în societate*: se comportă foarte cuviincios și modest; *în fața dușmanului*: își îndeplinește datoria, viteaz, hotărât, întreprinzător, priceput în conducerea trupelor și folosirea zilei, capacitate de a da dispoziții iar influența sa asupra trupeii este una excelentă"⁴.

Care a fost evoluția biografică a lui Karl Klein, ce experiențe profesionale și umane a acumulat acesta în măsură să-l determine să lase posterității o remarcabilă sinteză asupra istoriei militare a regimentului grăniceresc năsăudean? De religie evanghelică, Karl Klein s-a născut la 25 noiembrie 1829 la Capul Codrului în provincia Bucovina, în cadrul unei familii de burghezi cu oarecare stare materială, urmând cu bune rezultate 7 clase gimnaziale la Gimna-

² Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv (în continuare ÖSWK), *Fond Conduitelisten der Offiziere*, Karton 406, k.k. Grossherzog von Baden 50. Linien Infanterie Regiment. Conduite Listen für das Jahr 1867 über innbenannte Officiere für das hohe Reichs Ministerium. 50. Infanterie Regiment 1867 – Karl Klein.

³ O excelentă imagine asupra problemei la Liviu Maior, *România în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, București, 2004, p. 7sqq.

⁴ ÖSWK, *Fond Conduitelisten...*

ziul evanghelic din Bistrița⁵. Astfel, tânărul Karl Klein era la o răscruce de drum privind viitorul său în primăvara anului 1848, când a izbucnit revoluția pașoptistă. Evenimentele din vara anului 1848, după anexarea Transilvaniei la Ungaria și declanșarea de către autoritățile maghiare a recrutărilor pentru armata revoluționară maghiară au produs ample mișcări social-politice și regrupări de oameni în provincie. În contextul în care în toată Transilvania mișcările sociale și politice de mai mare sau mai mică amploare contestau regimul existent⁶, nici zona Năsăudului nu putea rămâne impasibilă la frământările din acele luni. Aceasta cu atât mai mult cu cât din satele năsăudene, câțiva preoți și laici participaseră, alături de vicarul Macedon Pop, la Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 – 5/17 mai 1848, unde s-a lansat programul revoluției românești din Transilvania. Uniunea Transilvaniei cu Ungaria decisă prin votul dietei nobiliare de la Cluj din 29 mai 1848, împotriva voinței românilor, precum și manifestul împăratului Ferdinand al V-lea din 10 iunie 1848, prin care îi anunța pe grăniceri că în continuare urmează a se subordona guvernului maghiar, au generat tensiuni și au mărit confuzia în rândul populației din zona regimentului grăniceresc năsăudean. Decizia Dietei Transilvaniei de modificare a unor aspecte administrative și de introducere a limbii maghiare ca limbă de comandă în regimentele de graniță a accentuat nemulțumirea grănicerilor români de la Năsăud și Orlat, care-și vedeau lezate sentimentele naționale⁷. În atari circumstanțe, grănicerii români au simțit nevoia unei clarificări față de situația creată, și se impunea o adunare a reprezentanților celor 44 de sate militarizate, pentru expunerea revendicărilor lor sociale, economice, culturale și militare.

Apelurilor repetate ale vicarului Macedon Pop către autoritățile militare de la Năsăud și Sibiu li s-a dat în cele din urmă câștig de cauză, aprobându-se organizarea în 10 iulie 1848, a unei adunări la care să participe câte doi delegați din partea fiecărui sat. Petiția redactată cu acest prilej, sensibil marcată de conținutul Petiției Naționale adoptate la Blaj, sintetiza principalele doleanțe ale populației din granița militară năsăudeană⁸: conservarea limbii, religiei și a naționalității române; dispunerea liberă de pământurile, pășunile și pădurile din zonă; reprezentare în dietă prin deputați proprii aleși; ameliorarea statutului preoților și învățătorilor; înființarea de noi școli, inclusiv a unei “catedre de limbă maghiară”; ștergerea din listele de conscriere a numelui de iobagi și menționarea condiției de oameni liberi a locuitorilor din satele militarizate; ofițeri și funcționari care să cunoască limba română etc. Petiția a cunoscut forma finală prin colaborarea vicarului Macedon Pop cu căpitanul Leontin Luchi, aghiotantul

⁵ Ibidem.

⁶ Liviu Maior, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, București, 1998, p. 49sqq.

⁷ Ibidem, p. 225

⁸ Ioan Pop, *Istoria regimentului II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Târgu Mureș, 1999, p. 153.

regimentului, ea urmând a fi prezentată împăratului de o delegație compusă din vicar, sergentul Ioan Botârlă și caporalul Ioan Bota. Cei trei au și plecat la mijlocul lunii august 1848 la Sibiu, în vederea obținerii permisiunii și a pașapoartelor pentru a călători la Viena, însă mașinațiunile și duplicitatea baronului Puchner, comandantul armatelor imperiale din Transilvania au zădărnicit strădaniile nășăudenilor care s-au văzut nevoiți să se întoarcă acasă⁹.

Acutizarea tensiunilor sociale și naționale din Transilvania în vara anului 1848, evoluția tot mai vizibil diferită a revoluției maghiare și a revoluției românești, precum și raporturile românilor și ale maghiarilor cu curtea de la Viena (inclusiv cu comandamentul militar suprem de la Sibiu) au determinat crearea unei situații explozive. În aceste condiții, sediile celor două regimente de graniță românești de la Orlat și Năsăud au devenit centre ale rezistenței naționale a românilor transilvăneni, refuzând să accepte autoritatea guvernului revoluționar maghiar¹⁰. Informațiile alarmante sosite la Năsăud despre soarta batalionului I, ce fusese dislocat la 23 iulie 1848 în Ungaria și care refuzase, la solicitarea guvernului revoluționar maghiar, să intre în luptă împotriva grănicerilor sârbo-croați, amplificau starea de nemulțumire a populației din zonă. Populația românească dar chiar și germani și unii maghiari din comitatele vecine regimentului nășăudean au căutat fie protecție în cadrul regimentului fie au solicitat ofițerilor de aici arme ori să-i recruteze pentru a lupta împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria și a abuzurilor autorităților impuse de guvernul revoluționar maghiar¹¹.

În atare perspectivă a evoluției evenimentelor trebuie încadrată și decizia tânărului Karl Klein din 9 august 1848, de a se înscrie voluntar ca soldat în Regimentul 2 românesc de graniță nr. 17. Calitățile și aptitudinile remarcate rapid de către superiorii săi au făcut ca tânărul Klein să fie promovat fruntaș la 10 octombrie 1848, precum și caporal la 1 aprilie 1849, participând cu trupele colonelului Carl Urban la toate operațiunile desfășurate în Transilvania și în afara provinciei în timpul revoluției și a războiului civil¹². Prima probă de foc mai serioasă a trecut-o Karl Klein cu ocazia luptei de la Voivodeni, din apropierea Reghinului, din 31 octombrie 1848. Apoi, el se remarcă în luptele de la Gherla din 13 noiembrie, Someșeni 16 noiembrie, Dej 24 noiembrie, Ciucea 19 decembrie 1848, Mureșenii Bârgăului 6 februarie 1849, Craimăt 18 februarie, Prundu Bârgăului 23 februarie etc. (aceste bătălii sunt descrise cu lux de amănunte de către "istoricul-participant" Klein în manuscrisul său, așa cum se va putea observa mai departe în cuprinsul lucrării). După sfârșitul revoluției și

⁹ Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848 în zona regimentului grăniceresc nășăudean. Contribuții istorice și demografice*, Cluj-Napoca, 2003, p. 17.

¹⁰ Liviu Maior, *1848-1849...*, p. 237; Gelu Neamțu, *Revoluția românilor din Transilvania, 1848-1849*, Cluj-Napoca, 1996, p. 79.

¹¹ Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848...*, p. 17.

¹² ÖSWK, *Fond Qualificationslisten der Offiziere*, Karton 1394 (Klein Kamillo-Louis) – Qualificationsliste des Karl Klein.

reîntoarcerea definitivă a trupelor în Transilvania, Karl Klein, ca și plutonier, urmează cu rezultate bune între 1850-1851, Școala regimentală de cadeti de la Năsăud, fiind promovat la 1 august 1851 la rangul de locotenent clasa a 2-a în cadrul Regimentului de infanterie de linie cezaro-regesc nr. 50 (în fapt, continuatorul Regimentului II românesc de graniță nr. 17 de la Năsăud). După numai doi ani, Klein este avansat la 16 iunie 1853 la gradul de locotenent clasa 1-a¹³.

Izbucnirea Războiului Crimeii și desfășurarea evenimentelor politico-militare au condus, printre altele, la ocupația Principatelor Române de către trupele otomane și austriece, care le înlocuiau pe cele rusești. Armata austriacă a intrat în Principate în septembrie 1854, numărul trupelor imperiale fiind estimat la circa 40.000 de soldați și ofițeri¹⁴. În aceste împrejurări, și Regimentul de infanterie de linie nr. 50 a fost implicat în ocupația Principatelor din toamna anului 1854, mai întâi în zona Olteniei. Ulterior, regimentul a primit un nou ordin de deplasare în august 1855, pentru a înainta spre capitala Țării Românești, ajungând la București la 13 septembrie 1855. Locotenentul Karl Klein a fost numit comandant al Comisiei de încartuire din București, poziție în care a căutat să se achite cu responsabilitate și competență de toate obligațiile, nu puține, care i-au revenit. Firește că situația social-economică și politică din Țara Românească nu era una facilă, dificultățile de tot felul ale stării de război fiind de natură să creeze tensiuni între ocupanții turci și austrieci pe de o parte, și populația locală pe de altă parte, însă nu se pot trece cu vederea și aspectele pozitive ale ocupației austriece în ceea ce privește modernizarea societății românești¹⁵. Perioada cuprinsă între 13 septembrie 1855 și 20 mai 1856, în care Klein a exercitat atribuțiile de comandant al Comisiei de încartuire a trupelor imperiale din București, a fost una în care tânărul locotenent a făcut dovada multiplexelor sale calități de soldat și organizator, ceea ce i-a atras la sfârșitul celor nouă luni de ședere în capitala Țării Românești aprecierea localnicilor. Astfel, pentru rezultatele obținute, el a fost laudat de către Comenduirea militară a orașului București prin decretul nr. 1.932 din 18 mai 1856¹⁶.

¹³ Ibidem.

¹⁴ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom 1, coord. Dan Berindei, București, 2003, p. 424; pentru ocupația austriacă a se vedea și lucrările lui Mihail Popescu, *Documente inedite din timpul ocupațiunii române de către austrieci între 1854-1856*, București, 1935; Ion I. Nistor, *Ocupația austriacă în Principate (1854-1857) după rapoartele lui Coronini*, București, 1938; Leonid Boicu, *Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1853-1856)*, București, 1972.

¹⁵ *Istoria Românilor...*, p. 424; Nicolae Ciachir, „Unele aspecte privind orașul București în timpul războiului Crimeii (1853-1856)”, în *Materiale de istorie și muzeografie*, 3, 1965, p. 195sq.

¹⁶ ÖSWK, *Fond Qualificationslisten der offiziere*, karton 1394 (Klein Kamillo-Louis) – Qualificationsliste des Karl Klein.

Carierea militară a personajului nostru cunoaște un nou moment important în anul 1859, când începând cu data de 1 ianuarie este avansat locotenent major; apoi, în cursul anului respectiv Klein participă la campania militară din nordul Italiei unde, fără a lua parte efectiv la vreo luptă, s-a remarcat prin contribuția la protejarea litoralului împotriva unor debarcări inamice. O nouă promovare are loc în anul 1864, fiind avansat căpitan clasa a 2-a cu începere de la data de 5 mai, pentru ca la 1 iunie 1866 să fie promovat căpitan clasa 1. În același an, participă cu Regimentul de infanterie de linie cezaro-regesc nr. 50 Friedrich Wilhelm Ludwig, mare duce de Baden la luptele din Italia, remarcându-se cu prilejul sângeroasei bătălii din 24 iunie 1866 de la Custoza, și fiind evidențiat pentru meritele în luptă prin hotărârea împărătească din 18 iulie același an¹⁷. În anul 1870, Karl Klein absolvă cursul pentru ofițeri superiori de stat major, însă din cauza rezultatelor mediocre la examene nu este promovat, deși rapoartele superiorilor săi din anii următori scot în evidență calitățile profesionale și umane ale acestuia, așa cum rezultă și din caracterizarea făcută în anul 1873 de către colonelul Josef Reinhold, comandant de brigadă: “în general apt pentru promovare, cu caracter integru și cu multă ambiție și cu un devotament absolut în serviciu, promite să devină un adevărat ofițer superior de stat major”¹⁸. Fără a mai avansa în grad, Klein îndeplinește în anii următori mai multe funcții de comandă: comandant de companie și pentru patru luni comandant interimar de batalion.

Cum a ajuns totuși Karl Klein să se ocupe de istoria regimentului în care și-a început cariera militară și în cadrul căruia a cunoscut numeroase momente de împlinire profesională? Credem că la explicarea acestei pagini din biografia personajului nostru stau mai mulți factori. Înainte de toate, prin originea sa bucovineană el s-a aflat în contact nemijlocit cu românii, populația majoritară în zona în care acesta s-a născut. Apoi, studiile gimnaziale de la Bistrița au contribuit la păstrarea contactului cu populația românească, față de care a ajuns să nutrească sentimente oneste. Izbucnirea revoluției și recrutarea sa ca voluntar în cadrul regimentului grăniceresc nășăudean au făcut ca primele experiențe militare să le aibă în mijlocul grănicerilor români, de care a fost legat prin profunde sentimente de camaraderie, împărțind cu românii toate neajunsurile dar și bucuriile din campaniile militare ale anilor 1848-1849. A putut să se convingă direct de vitejia și de loialitatea românilor față de împărat și Casa de Austria, a văzut cu ochii lui de ce sunt în stare românii pe câmpul de luptă în numele jurământului de credință depus față de împărat¹⁹. A cunoscut cu siguranță din poveștile camarazilor săi nășăudeni faptele eroice de la Arcole ale grănicerilor români împotriva celui care a “dominat” istoria și memoria colectivă din secolul

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Despre valorizarea acestui loialism dinastic a se vedea Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică...*, p. 6sq.

al XIX-lea european, Napoleon Bonaparte. Nu putea să nu fie impresionat de consecvența, dârzenia dar și de sinceritatea sentimentelor proimperiale pe care românii din regiment, fie ei ofițeri, subofițeri sau simpli soldați le-au manifestat în cursul anilor 1848-1849, când s-a format și călit, și la propriu și la figurat, personalitatea lui Karl Klein. Trecutul atât de zbuțuit al românilor din Transilvania, excluderea de secole a acestora de la privilegiile politice și culturale, deși erau majoritari ca și contribuabili dar și din punct de vedere demografic în provincie, nu putea să nu-l marcheze pe tânărul despre care nu o dată superiorii săi au spus că este nu doar bun profesionist ci și “camarad îndrăgit, sociabil, cuviincios și modest, care își petrece timpul în cercul camarazilor”²⁰, ori cei mai mulți camarazi ai lui Klein erau români! Probabil că în cele câteva “reprise” de mai multe luni în care de-a lungul carierei lui militare până în 1867, când a finalizat manuscrisul, a avut concedii medicale fiind bolnav sau suferind luxații de pe urma unor căzături de pe cal, el a valorificat “inactivitatea militară” prin cercetări în arhiva de la Năsăud a regimentului. Apoi, în perioadele în care s-a aflat mai multe luni la Viena pentru a urma diferite cursuri a avut timpul și curiozitatea să se documenteze și în arhivele militare vieneze, deoarece lucrarea lui Klein dovedește o bună cunoaștere a evenimentelor în care a fost implicat regimentul din care și el făcea parte. Precizia unor informații nu era posibilă fără consultarea jurnalelor de operațiuni, a altor documente care nu se găseau decât în arhivele militare vieneze sau locale, unde accesul “civililor” era fie restricționat fie interzis, așa cum au recunoscut contemporanii în epocă²¹. Deocamdată despre activitatea de documentare a lui Karl Klein și de pregătire a manuscrisului nu avem informații certe, însă viitoarele cercetări pot aduce precizări interesante în acest sens.

Cert este faptul că imediat după revoluția de la 1848-1849, în timpul căreia o bună parte a arhivei regimentului a ars în timpul ocupării Năsăudului de către armata revoluționară maghiară, autoritățile militare au declanșat o

²⁰ ÖSWK, *Fond Qualificationslisten der offiziere*, karton 1394 (Klein Kamillo-Louis) – Qualificationsliste des Karl Klein.

²¹ Prezentând în *Observatoriul*, VIII, nr. 41 din 29 mai/10 iunie 1885 o scurtă recenzie a cărții lui Gustav Ritter Amon von Treuenfest, *Geschichte des K. K. Infanterie-Regimentes...*, redacția gazetei observa că „documente manuscrise nepublicate relative la istoria regimentelor granițiere se află destule în arhivele regimentelor și în ale comandelor de corpuri, acelea însă nu se dau afară la nimeni, din cauză că se știe din experiență cât de ușor pier acelea, precum s-a întâmplat chiar și aici în Sibiu până în an. 1850. Documente de acelea se pot lua numai în copie la fața locului și numai cu permisiunea limpede a autorităților superioare”. În spatele sintagmei „Red. Obs.” care apare la sfârșitul materialului din *Observatoriul*, credem că se află un vrednic corespondent al foii lui George Bariț, neobositul cercetător al trecutului zonei năsăudene, Nestor Șimon. Astfel, în recenzia din ziar se regăsesc pasaje întregi din manuscrisul proiectat de Nestor Șimon despre regiment, cf. Serviciul Județean Bistrița Năsăud al Arhivelor Naționale (în continuare SJBAN), *Colecția Iulian Marțian*, d. 58, f. 86.

campanie de salvare a tuturor documentelor păstrate în zonă și care puteau constitui suportul unei viitoare monografii. Nestor Șimon, care intenționa să realizeze și el o istorie a regimentului grăniceresc năsăudean, notează în manuscrisul său că „comanda regimentului de câmp în an. 1850 a însărcinat pe căpitanul auditor Schottel²² ca să compună istoria regimentului începând de la militarizare pe baza materialului ce mai stă de îndemână. În urma acesteia, vicecolonelul Reznar, cu ordinațiunea sa datată Năsăud în 23 noiembrie 1850 nr. 6130/705, dată către toate companiile regimentului spune și acea, cum că istoria completă de mai înainte a regimentului dimpreună cu archiva s-a nimicitu și astfel ar fi de mare folos dacă s-ar mai afla acte istorice la preoțime ori în mânele ofițerilor pensionați, care acte să se poată folosi la compunerea istoriei regimentului...”²³. Foarte posibil ca actele și documentele rezultate în urma acestei acțiuni de salvare a memoriei istorice a regimentului, păstrate în arhiva regimentului după 1851, să fi stat la baza lucrării lui Karl Klein. Oricum, intenția realizării unei monografii a regimentului grăniceresc năsăudean în perioada în care Klein și-a finalizat manuscrisul era deja prezentă și în cercurile intelectuale românești din zona Năsăudului. Este simptomatică în acest sens circulara din 12 martie 1863 a vicarului greco-catolic al Rodnei, Grigore Moisil, adresată în primul rând preoților din vicariat, prin care lansa un apel patetic la colectarea de date și informații necesare viitoarei lucrări de sinteză despre istoria regimentului²⁴. Este posibil ca și acest imbold pentru valorificarea istoriei locale să-l fi inspirat pe căpitanul Karl Klein, atât de atașat de zonă și de locuitorii ei români.

Lucrarea lui Karl Klein intenționează să fie, așa cum o rezumă “titlul” dat de autorul însuși (*Istoria de arme a Regimentului cezaro-crăiesc grăniceresc de infanterie nr. 17 național român transilvănean*), o sinteză militară a regimentului grăniceresc năsăudean, realizată cu pregătirea și mijloacele pe care le avea la îndemână autorul. În preambulul manuscrisului, Klein prezintă cadrul geografic al districtului grăniceresc, numărul și starea mijloacelor de comunicații din regiment, date despre populația zonei etc. Și aici, ca de altfel pe parcursul întregii lucrări, autorul vorbește cu căldură, simpatie și respect față de locuitorii

²² A se vedea și „Memoriile căpitanului-auditor Șotel”, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, 1937, p. 479-497.

²³ SJBAN, *Colecția Iulian Marțian*, d. 58, f. 95.

²⁴ „Mult Onorați în Christos Frați! Sunt 10 ani de când se tot vorbește că se va compune Istoria Regimentului nostrum și nimeni nu se apucă de dânsa să o compue. Acum s-au împlinit 100 de ani de când s-a militarizat Regimentul Năsăudului, iar în 12 mai 1863 se îplinește un secol de când părinții noștri au pus cel dintâi jurământ sub flamura Împărătească ca grăniceri. Se cade astăzi de a o serba de către fiii acelora grăniceri și datele de lipsă le vom compune în Istoria, pentru aceea se află cu cale ca datele să se culegă încă până se mai află veterani – serviți și umblați prin taberi. Pentru aceea am compus formularul alăturat care Frațiile Voastre cu acea adăugire vi se trimite, ca rubricile să le umpleți cu cea mai mare scumpătate. Fraților! Întrebați de cei mai bătrâni și datele până în 12 aprilie cal. Nou să le trimiteți...”, cf. SJBAN, *Fond Emil Precup*, reg. inv. nr. 54, f. 126.

din regiment, românii, care în opinia sa erau "descendenți ai vechilor romani, care după cucerirea Daciei puternic depopulată prin războaiele cu Roma, au fost aduși ca și coloniști liberi în Transilvania de către împăratul Traian și au populat această țară". Tot aici, Klein ține să-l caracterizeze atât fizic cât și moral pe grănicerul român, eroul anonim (uneori și personalizat) din timpul campaniilor militare descrise în lucrare: "El este călit și capabil să suporte toate eforturile războiului; el se bucură, ca și locuitor al munților, de o sănătate trainică; părul său este cel mai adesea negru sau maro închis; trăsăturile feței sunt plăcute; iese în evidență prin capacitățile sale naturale și printr-un bun caracter moral. Grănicerul român s-a evidențiat în toate războaiele prin curaj, îndrăzneală, rezistență, sânge rece și vitejie, calități frumoase care au fost recunoscute de către marii conducători de oști ai secolului al XIX-lea: împăratul Napoleon I și arhiducele Carol".

Nu intenționăm să rezumăm conținutul lucrării lui Karl Klein care redă, în manieră cronologică, istoria regimentului grăniceresc năsăudean de la înființare și până în anul 1866, cu explicarea transformării regimentului românesc II de graniță nr. 17, în regimentul 50 de linie odată cu desființarea în 1851 de către curtea de la Viena a graniței militare ardelene. Nu putem totuși să nu evidențiem câteva aspecte din manuscrisul lui Klein care sunt sugestive pentru concepția autorului și surprind o realitate istorică prea adesea valorizată așa cum se cuvine. În primul rând, Karl Klein folosește orice ocazie pentru a accentua nu numai calitățile ostășești ale grănicerilor români năsăudeni (diligența la deprinderea și apoi priceperea în mânăuirea armelor, dârzenia, rezistența la privațiuni în timpul campaniilor militare, eroismul și spiritul de sacrificiu etc.), dar și sentimentele lor profunde de loialitate față de tron, față de Austria. Probarea cu o consecvență remarcabilă a acestui loialism de către soldații români (nu numai năsăudeni) din armata cezaro-regească timp de aproape un secol și jumătate, până la destrămarea monarhiei austro-ungare la sfârșitul primei conflagrații mondiale, demonstrează cu prisosință că istoria românilor nu a fost doar un șir nesfârșit de trădări și fapte abominabile, cum sugerează în ultima vreme tot mai mulți istorici „reformatori” ai trecutului nostru, fie că sunt autohtoni fie că sunt străini. Românii, și ne referim aici în primul rând la cei mulți, oameni simpli dar și la elitele militare fiindcă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea tot mai mulți deveniseră subofițeri și chiar ofițeri cu grade înalte (e drept nu atât de mulți pe măsura ponderii demografice a românilor în ansamblul populației monarhiei), odată depunând jurământul de credință față de împărat au rămas fideli acestui jurământ. Episodul jertfei celor doi români (Nicolae Blebea și Ioan Moca), relatat de Klein la sfârșitul lucrării sale în legătură cu sângeroasa bătălie de la Custozza din 24 iunie 1866, este cât se poate de pilduitor. Despre primul, Nicolae Blebea, autorul spune că „a fost auzit spunând că se bucură să întâmpine o moarte de erou pentru împăratul și pentru patria sa”, iar despre Ion Moca faptul că „a primit trei gloanțe în piept, și-a smuls mantaua, a arătat rănile

camarazilor săi și a strigat: “Trăiască împăratul nostru, sunt mândru să fi primit aceste răni pentru el, deoarece suntem victorioși și eu am contribuit la aceasta”. Acest comportament este reflexul transformărilor nu numai materiale dar și mentale pe care granița militară din Transilvania, armata imperială în întregul ei le-a provocat la nivelul societății românești din provincie. Pentru țărani din comunitățile românești din Transilvania și Banat, militarizați de către austrieci la mijlocul secolului al XVIII-lea, schimbarea statului juridic și economic de la stadiul de iobag la cel de om liber a fost echivalentă cu o veritabilă „revoluție”. Pentru ei, împăratul era cel căruia îi datorau noul statut, lui trebuiau să îi fie fideli până la moarte. Un fin observator al problematicii remarcă de puțină vreme că românii „au dovedit, fapt remarcabil, loialitate, încredere și respect față de legile militare și jurământul depus o dată cu intrarea pe poarta cazărmii”²⁵.

Redăm în continuare, datorită spațiului limitat pe care-l avem la dispoziție, doar o mică parte din lucrarea lui Klein, anume câteva fragmente referitoare la revoluția pașoptistă din Transilvania, pasaje care demonstrează capacitatea de analiză a tânărului ofițer, corectitudinea, onestitatea de care a dat dovadă atunci când a descris comportamentul românilor ardeleni.

*

BCU Cluj (Cluj) University Library Cluj
KARL KLEIN,

*Istoria de arme a Regimentului cezaro-crăiesc grăniceresc de infanterie nr. 17
național român transilvănean.*

“... Anul 1848 a găsit Regimentul grăniceresc de infanterie al II-lea național român transilvănean într-o pregătire excelentă de război.

Subofițerii aveau o asemenea pregătire militară încât o mare parte dintre aceștia posedau calificarea ofițerilor superiori în orice situație, iar vechii veterani deprinși cu arta războiului aveau o asemenea experiență câștigată în campaniile franceze, în Germania, Italia și în Franța, încât chiar și în timpuri de tulburări politice erau în stare să aprecieze ce intenționează așa-ziii corifei revoluționari cu ale lor cuvântări exaltante, ademenitoare, astfel că nu au putut fi induși în eroare de către aceștia²⁶.

Grănicerul român posedă virtuțile destoiniciei, ale ordinei exemplare, ale disciplinei, ale conștiinței de sine, și era pe deplin familiarizat cu istoria războaielor înaintașilor săi, precum și cu diferitele condiții deosebite și cu administrația autorităților provinciale ale Transilvaniei. În sfârșit, grănicerul era la curent cu neîncetata preocupare a nobilimii transilvănene de a induce în eroare poporul și

²⁵ Liviu Maior, *Românii în armata habsburgică...*, p. 6.

²⁶ Așa cum se va observa ulterior din manuscris, autorul înțelege prin “corifei revoluționari” liderii revoluției maghiare.

de a-l folosi, în timpul revoluției, pentru propriile scopuri revoluționare, pentru a distruge intențiile părintești ale Majestății Sale împăratul referitoare la ușurarea situației supușilor domnești; dar, nobilimea și conducătorii săi, în ciuda unor cuvântări și promisiuni frumoase, nu a putut să-i îndemne pe grănicerii români să-și încalce jurământul.

Acum a sosit momentul important în care grănicerul român al Regimentului grăniceresc de infanterie român transilvănean trebuia să dovedească că grănicerul român este o asemenea trupă pe care Majestatea Sa apostolică cezarcraiască, preaînalta dinastie Habsburgo-Lotharingă și întreaga monarhie austriacă se poate baza și conta în toate situațiile, fiind pregătit să sacrifice pentru aceasta averea și sângele.

Anul 1848 a fost pentru toate regimentele grănicerești naționale, în special pentru națiunile croată, sârbă, română și ilirică, un an al crizelor și dezamăgirilor.

Cercurile competente din Viena socoteau ca fiind imposibilă izbucnirea unei revoluții în Imperiul Austriac, cu toate că persoane cunoscătoare mai îndeaproape și inițiate în privința condițiilor din Ungaria au atras atenția deja în anii 1844 și 1845, cum că în Ungaria este iminentă o schimbare radicală a tuturor realităților existente.

În loc să se convingă de adevărata situație a lucrurilor, semnele au fost pur și simplu ignorate, până când persoanele competente au fost luate prin surprindere de revoluție, fără să se poată orienta de la bun început asupra măsurilor ce trebuiau luate.

În fața întâmplărilor de la Budapesta și din Ungaria, care au avut urmări și în Transilvania, Guvernul transilvănean și toate autoritățile comitatelor, al căror personal era oricum neloial dinastiei, și-au pierdut toată considerația și, prin aceasta, și orice influență în ochii românilor, din cauza duplicității lor.

Ca urmare a excelentelor școli medii și institute superioare de învățământ în științe, arte și industrie, popoarele Austriei au făcut importante progrese, ceea ce a făcut ca ideile de libertate din străinătate să pătrundă și în acest stat.

Națiunile statului imperial austriac nu și-au uitat conștiința națională, ce fusese sprijinită părintește de către împăratul Iosif al II-lea, fiind capabile să aprecieze și să evalueze în ce măsură corifeii revoluției au de gând să promoveze și să sprijine bunăstarea poporului, astfel că nu au putut fi induse în eroare de către aceștia²⁷.

²⁷ În perioada premergătoare revoluției pașoptiste, receptarea ideii naționale în comunitățile românești libere, precum erau și cele din zona grănicerească, s-a făcut cu mai mare intensitate și pe o suprafață de contact sporită, conform Nicolae Bocșan, "Opțiuni sociale și democratice în procesul constituirii solidarității naționale moderne, 1821-1848", în vol. *Națiunea română. Geneză, afirmare, orizont contemporan*, coord. Ștefan Ștefănescu, București, 1984, p. 349; a se vedea și Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania, 1790-1848*, București, 1986, subcapitolul "Grănicerii" (p. 418-424)

În instituțiile de învățământ ale regimentelor grănicerești a fost predată istoria patriei, încât inteligența grănicerilor naționali era bine îndrumată și în relații politice; astfel, corifeilor maghiari ai revoluției nu le-a reușit să-i inducă în eroare pe grăniceri prin discursurile lor, cuvântări exaltante, frumoase, ademenitoare și să-i abată de la adevărata cale a loialității față de împărat. Pe lângă aceasta, libertatea a fost făcută publică în Transilvania prin ridicarea de spânzurați la intrarea și la ieșirea din fiecare așezare a comitatelor, iar extirparea națiunilor nemaghiare, atunci ca și acum²⁸, a fost exprimată în Dietă și s-a trecut la punerea în practică a acestora.

Primele fapte ale nou înființatelor honved-uri (gărzile naționale maghiare) constau în: profanarea bisericilor românești, prădarea și incendierea satelor românești, batjocorirea femeilor și fetelor, prinderea și împușcarea susținătorilor inteligenței române transilvănene; și totuși, guvernul ungar a cerut ca românii să se înroleze în aceste corpuri.

Ura neînduplecată a guvernului ungar împotriva românilor din Transilvania a fost transpusă chiar și în legi, în special cea împotriva grănicerilor români.

În timp ce celelalte districte ale regimentelor erau reprezentate în Dietă prin deputați ai lor, celor două Districte grănicerești române transilvănene le-a fost interzisă alegerea și trimiterea de deputați în Dietă; toți pașii făcuți atât la autorități cât și la Dietă în legătură cu această discriminare au rămas fără rezultat, pentru că era vorba de grăniceri români.

Terorismul guvernului ungar și al autorităților civile și militare de a-i opri pe români de la fiecare manifestație națională a atins punctul culminant, dar tocmai această presiune ce excludea fără să țină seama de legile umanității, a făcut ca națiunea română să ia hotărârea de a ține o adunare generală la 15 mai 1848, la Blaj, în orice condiții, pe care Guvernul a aprobat-o la presiunea evenimentelor.

În această adunare generală formată din 40.000 de români, ținută în târgul Blaj, națiunea română a jurat credință împăratului Austriei Ferdinand I, s-a declarat ca națiune autonomă regnicolară a Transilvaniei, a proclamat drepturile omului și nu a recunoscut uniunea cu Ungaria proclamată fără știrea și voința națiunii române²⁹.

²⁸ Scris în 1867, manuscrisul lui Karl Klein reflectă nu numai atitudinea profund anti-maghiară a multor austrieci nemulțumiți de “șantajul” dualist când Austria a trebuit să împartă imperiul cu Ungaria, dar și dezamăgirea autorului că se repetă istoria de la 1848 când Ungaria a neglijat dreptul la existență națională pentru ne-maghiari. În acest sens este edificatoare și însemnarea lui Baziliu Bașotă, care sublinia că “în arhiva comandai regimentului Baden se află o corespondență secretă a fostului colonel Mesko, care lucra într-acolo, ca regimentul Baden, succesorul grănicerilor să fie strămutat în Ungaria, ca pe această cale să se reverse gloria Românilor, iarăși asupra adversarilor noștrii” (SJBAN, Fond *Virgil Șotropa*, d. 156, f.3).

²⁹ Vezi articolul, cunoscut în epocă și de către Karl Klein, intitulat “Puncturile națiunii române transilvane votate în adunarea națională de la Blaj în 15-17 mai c.n. 1848”, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 20, 17 mai 1848, p. 153-155.

Împărțirea oastei în două armate separate a fost o greșală de căpătâi a autorităților competente vieneze³⁰. Spiritul treaz și sănătos al națiunii a păstrat unitatea armatei prin folosirea de forțe ieșite din comun.

Memorandumul votat de către Adunarea generală a națiunii române pe Câmpul Libertății de la Blaj la 15 mai 1848, semnat în numele aceleiași națiuni de către deputați și îputerniciți, a fost înmănat Dietei de către delegația condusă de episcopul Ioan de Lemeny din Blaj. În cel de al XI-lea articol de Lege transilvănean din anul 1791, paragraful *nn*, punctul 3, care stabilea normele postulatelor Dietei, era introdusă precizarea privind analizarea gravaminelor³¹ fiecărei naționalități în parte. Ca urmare, Dieta transilvăneană a fost obligată să dezbată Memorandumul națiunii române, să redacteze în legătură cu acesta un articol dietal și să îl înainteze principelui domnitor pentru sancționare, deoarece astfel o cereau însăși instrucțiunile regale.

În această problemă, dinastia s-a arătat total liberală, în schimb Dieta total despotică.

Adunarea generală a națiunii române ținută la Blaj a avut loc cu aprobarea Guvernului Transilvaniei, care a fost reprezentat la această întrunire prin doi comisari guberniali, astfel că ea a fost total legală atât din punct de vedere al formei cât și din punct de vedere al dreptului.

Dieta a predat Memorandumul deputatului Szász Károly, fost profesor de drept, pentru a redacta un referat pe marginea conținutului. După o zi, referentul a convocat deputații din Dietă la o conferință în locuința contelui Teleki Domokos.

Când referentul Szász Károly a prezentat propunerea ca națiunea română să fie recunoscută oficial cu numele de națiunea română drept cea de a patra națiune cu drepturi egale cu ale celorlalte trei națiuni, așa cum cere Memorandumul de la Blaj, toți magnații au sărit de pe scaunele lor, de parcă ar fi căzut o bombă între ei, mulți au mers în camera alăturată, au făcut gălăgie și au gesticulat.

Deodată, Zeik József s-a întors în sala de negocieri și a strigat pe un ton iritat: "În loc să acceptăm această cerere, mai bine vrem ca și ultimul nostru copil să simtă tăișul sabiei".

La aceste negocieri au luat parte din partea românilor deputații dietali Constantin Papfalvi și Alexandru Bohățel.

Această întâmplare a oferit dovada incontestabilă că Dieta transilvăneană ignora total Memorandumul națiunii române, deoarece nici nu vroia să îl analizeze.

³⁰ Este firească nemulțumirea autorului față de slăbiciunea curții de la Viena de a accepta în aprilie 1848 subordonarea unităților militare imperiale din Transilvania, Croația, Slovenia și Ungaria nou-înființatului Minister de Război Ungar.

³¹ cererilor, revendicărilor.

La 7 septembrie 1848, populația grănicerească română a Regimentului grăniceresc de infanterie al II-lea român transilvănean a declarat, prin reprezentanții ei în adunarea ținută în localitatea de stat major Năsăud, că garantează cu averea și sângele pentru tronul Majestății Sale împăratul și pentru bunăstarea întregii monarhii³².

Imediat ce românii din alte părți ale nordului Transilvaniei au luat la cunoștință de această declarație de loialitate, s-au subordonat ordinelor Comandei Regimentului grăniceresc de infanterie al II-lea român cezaro-crăiesc, au depus jurământul de credință față de Majestatea Sa împăratul Ferdinand I în localitatea de stat major Năsăud, dar și în stația de companie Monor.

Între timp, vicecolonelul și comandantul celui de al II-lea Regiment grăniceresc de infanterie român național, Carl Urban, a fost numit șef și comandant de război al Armatei de nord cezaro-crăiești transilvănene, dar și al unităților românești formate din voluntarii sosiți din teritoriile învecinate graniței; Urban a avut grijă ca și aceste formațiuni militare românești să fie înarmate cel puțin cu lăncii, luând sfârșit astfel și administrarea comitatelor învecinate de către autoritățile civile maghiare neloiale. Acum, românii s-au opus recrutărilor făcute de autoritățile maghiare care voiau să le înroleze fiii în nou înființatele regimente de honvezi.

Deoarece o înțelegere între Guvernul ungar și naționalitățile nemaghiare nu mai era posibilă, atunci națiunile amenințate cu distrugerea au trecut la rezistență și apoi la propriul ajutor. Românii, sârbii, croații, slovenii din nordul Ungariei au pus mâna pe arme, iar guvernul ungar a trimis contra lor regimentele de honvezi înființate, apoi câteva detașamente de trupe cezaro-crăiești trecute la insurgenții maghiari.

Atunci, aristocrația ungară s-a declarat deschisă revoluției și a intrat în armata insurgenților pentru a lupta împotriva împăratului și regelui lor de drept, precum și împotriva trupelor cezaro-crăiești, prin care au declanșat războiul civil ce nu se mai putea evita în Transilvania, Ungaria și Croația, război care va fi descris în istoria faptelor de arme ale Regimentului grăniceresc de mai sus... În războiul civil din anii 1848-1849, pierderile tuturor celor trei batalioane de infanterie, apoi ale detașamentului defensiv ale Regimentului II grăniceresc român, au însumat 436 de oameni..."

³² În realitate, a doua adunare a grănicerilor români năsăudeni s-a desfășurat în 13-14 septembrie 1848, conform Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848...*, p. 60-66.